

Рајко Дангубић

ГРЧКИ КАМЕН

Издајека, с мора, допиру гласови рибара; пожелe да весла ноћу на чамцу. Лепота се овде – поиграо се са речима – свима нуди по приступачној цени. Неко невидљив, мека срца чини му се, меша кашу од стварности и фикције. Она, каже, чита књигу о богу Мардуку, заштитнику града Вавилона. Сва његова нада, страст, вера и душа су усмерени на једно – да се допадне Ани. Весела је, прозирна, паметна, посматра је, с њом је лако и лепо разговарати. До ситница се загледао у њене дуге, танке прсте: види на њима муф, смеје се, руску зиму. Као да се нечега бојала, избегавала данима да остане са њим насамо. Птица, казала је Ана помирљиво, птица се по лету познаје.

Заруменила се, окаменила. У глави му се легу мисли о математици живота. Извадила је из ташне, зачудио се, калем концa: купила га је, подиже га увис, вечерас шије блузу од свиле. Моја је жеља да тумарам по Европи, говори, да памтим градове и бројим звезде, да овде или онде о свему промислим. Има лепе, дуге трепавице. Никада његово срце није куцало за тако лаку а несигурну срећу: све га је, сам Бог зна, збуњивало. Повремено је окретао главу на ону страну где је млад месец. Пролећне вечери и ноћи у Будви пуне су мириса. Има, каже јој, живу уобразиљу: замишља, сада, да је улични певач на пустом кеју троме Сене у Паризу.

Паметује: љубав – она све људе везује, љубав велика и мутна као река Нил. Прошла је поноћ. Одрастао је, исповеда се, и школовао се у Требињу, Београду и Трсту. Многа привиђења су иза њега, нестала у тами времена, са ушећереним, усковитла-

ним речима. Топло му је. Све му се овде чини нестварним. Пред њим стоји, верује, једини примерак људске расе у који може да се заљуби. Данас се љутио на капетана брода и препирао са келнером Јованом у Рисну. Дојадила су му путовања, као да јој се правда, нико не разуме његов ирационални положај. Неспретно шири руке, као да не зна шта да каже, а онда наставља: Не претварам се. Туга увек прелази на страну срећних. Опоменула га је да користи отрцане, шаблонске речи: без страховања и туге не би био то што јесте.

Сенке су се, одавно, повукле у зидове. Дремеж обузима камени град. Одмереност – прекинула је ћутање – тражи равнотежу са апстрактним. Њој је двадесет и две године, лепотица је, сувоњава, плава. Помало се и стиди своје исповести, узбуђен је, збуђен, смеје се, хоће све одједном да објасни: колико у човеку има душе, колико у души има талого љубави. Она не воли да седи у кафани. Мучи је зашто неке речи живе вековима, а друге умиру као вилин коњиц.

Осећао се као под лупом. Али – шта је хтео да јој објасни, правила се да не схвата? Не разуме шта значи поставити циљ, зашто мучити себе? Сазнао је да живи усамљено, скромно, овде у Боки, учитељица је виолине и клавира, родитељи су јој професори у Дубровнику. Живот је магла, сардина на врелом уљу, снови, наводи речи мудраца из Котора.

И епигони, скренула је разговор на другу страну, имају минут за своју реченицу. Њему се чини да се креће пипајући, дугим, кривудавим ходником мисли: Господе, какав је ово разговор. Није на одмет да малчице застане, да стиша немир. О свакоме се, уздахнула је, судбина брине другачије. Не сме човек да мисли само на последњи дан. Стави огрубелу, морнарску руку на њено топло раме, и каза: Хајде да се усправимо. Ништа му – све се некако збива у исти мах – није јасно: зар је судбина хладна кучка? Без устезања, као да ликује, Ана ће му рећи: Нервирају ме људи без страсти.

На води су мировала светла рибарских бродича. Романтику познаје, признаје јој, из књига. У ствари, није имао јасну представу шта од ње очекује? Зажмури, храбри себе, причај о љубави, о лепоти Венеције. Шта би помислила када би говорио песме Њекрасова? Каза: Постоје појаве и реченице које узајамно потиру једна другу. Она га гледа, једва скрива осмех: умео је да обрће речи наопако. Без гримаса на лицу лупкала је прстима

по платненој ташни која јој је стајала стиснута међу коленима. Чини му се да су ствари стављене на погрешно место, да је љубав исувише са стране. Да, жао јој је што се спрема да отплови: хоће ли још ко с њим у таму времена? С киме ће он, тамо негде, посматрати звезде, слушати крештање галебова?

Негде завија пас, као да пева. Постоје тренуци кад човек нема шта судбини да пребаци, теши себе; не може увек да стоји као оседлан коњ и чека јахача. Шта је то чистота душе? Постепено су му њене речи "лепо би било да смо се раније срели" допирале, сударајући се, до ума. Казала је: Ти си глумац. Осећа, тамо га од себе. Но, то још ништа не доказује, мислио је.

Као да рецитује, ређа речи:

Галб или Larus ridibundus досијже дужину од 36 центиметара. Леи је код мужјака глава смеђа, крила су црна, а леђа модро-сива, шрбух и реи су бели. Зими је и глава бела. Кљун и ноге су леи црвени, а иза уицију има загасију йегу.

Зар га толико мучи пут, пита га, који га чека. До ноздрва му допре слаб мирис пржене рибе. Уме ли он, шапну му на уво, да крикне као галб? Деловала је и одсутно: повремено би и сагнула главу. Она ће му рећи без устезања: Ти тражиш девојку из неког свога друштва. Био је мај, Боже, није могао да се сети који је сутра дан? Осећа се као опарен, као да куса врелу супу. Шта све она има на уму, шта је све мучи? Мора прећи преко неких мисли, макар загазио у блато. Кори себе што речи троши као миришљави сапун.

Сећа се, каже јој, главатог пуковника, учио их је на Војној академији у Београду, из неке књиге цитирао друга Воршилова који саветује Црвеноармејце спремне за фронт: Научите да се брзо укопавате. Учинио му се да је разумела шта има на уму. Тај пуковник се вратио из Русије са меденим песмама на уснама. Стално је певушио: *Чиме драги, ти йркосиш? / Чиме се драги, ти йоносиш?* Широко се осмехивао. У души му се котрља немир: пред очима му је промицало ледено лице пуковника, са уским носом. Од чега се, осим од власти и љубави, човеку може да заврти у глави? Враћаш се људима, смешила се, сличним себи.

Прстом је, као да врти сказаљке, прелазио преко стакла на сату. Дуже руку ка прозорима на зиду Цитаделе, привлаче га, каже, решетке иза којих се крију снови. А шта је, питала се и сама одговарала, љубав? То је љигава, опасна ствар, за коју се

одлучују они који немају шта да изгубе. Узбуђен је што је дошао час да јој исприча причу, почињући од тренутка кад ју је угледао код хотела Могрен; то је прошло лето, 1959, тек је била изашла из барке. Пресрела му је мисли, рекавши: Ти си сањар, ти све видиш погрешно. Осећа се као човек који читав дан није ништа окусио, а пред њим је пуна трпеза. Боји се да је не отера искреношћу, да не открије у њему кукавицу. Чини му се да се ваздух згуснуо око њега, занео се успоменама. Говори о лукама у које је свраћао, светским чудима које је видео, беди и раскоши, врстама чаја које је пио. Преко зида је прескочила мачка. Ана се смешила, вртела главом: Себе се бојиш, себи не верујеш. Зна и она, рођена је уз море, да за поморца нема лаког, мирног и безбрижног комада хлеба.

Пред очи му изађе тек орибана палуба брода на којој се простро галебов измет. Срце му је немирно, хоће да јој каже да је воли, да не постоји даљина где може на њу да заборави. Седе и стоје сатима; царовао је прозирни мрак; преко зида уз Цитаделу, иза православне цркве Свете Тројице, гледају равнодушно море. Свестан је колико су далеко и близу једно другога. Највише су му се, каже, допали градови Барселона, Санкт Петербург, па и Фиренца. Рећи ћу ти, казала је као да јој га је жао, једно: ти си и дете, с лицем јуноше. Цитира јој речи сликара, чуцака Салвадора Далија: Мање је лудила у моме методу него метода у моме лудилу.

Верује у случај: он га и привлачи нечим невидљивим. Говори топло, духовито, мисли: таквом гласу мора се предати. Плашиле су га речи: одрицање и смрт. Замишља је како лежи на кревету, подметнувши руке под главу, гола, као Гола Маја. Једном ћу, казао је са сетом, да ти насликам галеба, љубавника. Помиловала га је, нежно, по глави. Откуд јој је то, помислио је, дошло? Чуо је глас попа Јована, шкљоцала је брава, свештеник је закључавао врата на цркви.

Он сада опкорачи зид, као да јаше магарца, пољуби је лагано, иза увета. За два дана треба да се у Перасту укрца на брод којим ће се отиснути до Италије, а одатле плови за Америку. Треба да забораве на бриге, да мисле на лепо. Свему љубав, ипак, даје живот. Зна ли она колико је тешко одлазити и враћати се? Ех, ти, галебе, снаждила се, говориш и сувише дуго: мора да ти се смучило? Он је видео да се збунила. Млад месец је осветљавао њено мирно, бледо лице: нешто непознато је отварао у њој.

У ваздуху је лебдела тишина пуна ишчекивања. Смешила се уздржано или дрско, до увреде, а онда поново сагињала главу

под тежином његовог погледа. Ја видим, ти се мучиш што је пред тобом пут и вода, понављала је без горчине у гласу, а иза тебе само снови и сећање. Дошло је време да се не руга себи. Знаш ли, пита је, шта је грчки камен? Горе у брдима, изнад Котора, чуо се тресак грома, и муња на тренутак сину. Навикла је, казала је као да га провоцира, да спава сама. Уплашила ју је, уздрхта, грмљавина.

Пет до дванест:

Остала му је још и данас она истиа, у деџињсџиву зачеџа, дубока, џуна љубави носџалџија џрема џајнама и времену. Гнезди се у џодсвесџи реченица коју је изговарао оџац: Онда је џаво изџахао у ноћ. То је џовремено џонављао. Усџомене, казала би џеџџка Симана, џреба заборављаџи и џрема џима џреба биџи су-ров. Била је џо омиљена реченица из џеног реџерџоара мудрих изрека. У кући у Требињу су имали сџари сџилски сџџ, ваљда амџир сџила, који је џрадеда Лазар, џрговац сџоком, донео из Ђенове. Одавно џозлаћени сџџ не ради. Необично је џиџо би се казалаке, како год би их џеџка намесџила, враћале џреко ноћи да џокажу 5 до 12.

Тако се он уз чуда уџознавао са живоџом. Теџка је занимљиво о свему говорила, умела је о свему да расџравља. Наводно је 5 до 12 било време када је џрадеда Лазар, џеџџкин оџац, исџусџио своју џлемениџу душу, у хоџелу Sacher, у Бечу, и уснуо уџуџио се џуџ небеског џлавейнила. Судбина? – смеџила се џеџџка Симана. А судбину и џреба схваџиџи само као судбину, врџела је главом, она нема реуму. И можда никоме, као џему, није била блиска и схваџљива намера времена – да свиме овлада. Жељно је удисао ваздух у Херцеговини, оџџао га је мирис џрава. Понекад има осећај да време седи сџџима џоред џега, и дахће уз ногу, као верни џас.

Уме да буде старомодан, покушава да јој, без љупких лажи, прича о грчком камену. Повремено је, уз обалу Словенске плаже, овде у Будви, с јесени, кад је све пусто, шетао уз море. Трага за врстом пужа; на џега га је навела старица из куће Зеновића. Иза пужа, пупут бисера код шкољке, остаје смотуљак–грчки камен. У стара времена служио је и као новац, значи – није био лако и свугде доступан. Открива тајну, да му та врста затварача–пужа доноси срећу. Гледала га је зачуђено, пуцнула је језиком.

Прича јој како је столар Славо Павићевић, с Цетиња, правио кутије за накит, украшавајући их грчким каменом. Продавале су се по трговима и пијацама уз море. Зашто се зове грчки камен? Не зна. Може и прстен од њега да се направи. Мало га сада има уз обалу мора? Није сигуран, мисли да се на латинском зове: *Operculum*, додаје – *Ostrea Rugosa*.

У цепу стиска сачуване љуштуре пужа; волео би да јој их поклони. Ето, он говори као човек који жели да свима буде боље. Верује да му је то талисман, да ће на њу деловати да се она у њега заљуби. Смешка се љубопитљиво и као победник. Не, ма шта помислио, ипак се срећа њему осмехнула. Треба да јој каже ноћас – да без ње не може да живи. На прекоморска путовања, уверава је поново, не иде радо: има нешто средњевековно, сурово у данима и месецима на броду, што човеку хлади душу; ни тамо на раменима не сијају свима златне еполете.

Не може се, клима она главом, нико силом натерати ни пред врата Светог Петра. Човек, или онај што га води, мора да зна куда иде? Сlike с бродова утиснули су му се у памћење; у старости ће да их оживи на платну и папиру, и, као у каквом позоришту, исприча нешто повезано. Памти како се, клекнувши на колена, молио богу Посејдону да се врати здрав и читав са Огњене земље; тада је написао и прву песму. Она га љубазно плесну по лицу: Ти си хтео казати нешто о себи. Учини му се да се сада с њим, опет, поиграва, да је пред њом налик на пајаци који није успео да изведе тачку у циркусу.

После непроспаване ноћи јутро изнад зидина и црвених кровова изгледа мутно. Гледала је, сисајући бомбону, облизујући усне, пут мора. Таман кад се спремао да јој да грчки камен, она се окрете лицем према њему, и несигурно, као да се колеба, каза: Али не, наше среће неће бити. С њом, снужала се, не би имао ни смех ни грех. Испричала му је да је верена за Руса, трговца свилом, из Туле, који живи, ето, у Трсту, да се удаје на јесен. Смешила се, спуштала и дизала рамена: Љубав је кљуса за медведе. Стискао је грчки камен у цепу, не верујући ушима шта чује. Негде је неко навио грамофон: пловила је, у зору, италијанска песма *O, sole mio*.

Из уских улица су, већ, допирали гласови трговаца, чуло се како се отварају врата на радњама. Каза јој: Ја ћу завршити у Дому за душевно оболеле. Опкорачи поново бедем који је некада штитио Будву од упада туђинаца, гусара. Смешка се тупо,

као да ће сваки тренутак почети да се грчи, као црв. Она слеже раменима: Можда ћеш ме некада разумети. Спустио ју је с бедема на каменом поплочано тло. Учини му се сасвим лаком. Његова жеља да све каже колико је воли чини му се и даље потребном, људском.

Као да хоће да га предухитри да не изговори нешто несмотрено, Ана се приљуби уз њега, слеже раменима: Ђавола су пронашли у Рају. Испоставило се да није казанџија, већ мајстор за ципеле какве носи Пепељуга. Она је сада говорила више и он је слушао. Није одолео да је не привуче себи, да је пољуби. С неком сумњом у очима загледала се у бразде на његовом кошчатом лицу, а онда попут мађионичара извукла из ташне калем и, држећи крај беле нити, пустила га да се одмота, суноврати низ зид окренут плажи. Гризла је доњу усну као да ће да заплаче, казала: Ђаво је робот. Свилене блузе неће бити.

Три анђела, један с наочарима за сунце, други без крила, трећи нижи од осталих, изронише из јутарње свакодневнице и, весели, прођоше поред њих према цркви Свете Марије. Сва три су имали лепе, обријане главе, које су се сијале као да су намазане маслиновим уљем. Она намести чуперак, готово неприметно се прекрсти, скиде јакну – изгледала му је млађа него што јесте – поново помену Вавилон и како су тамо проучавали кретање Месеца, правили календар. На плажи, испод зидина, чувари су већ ширили сунцобране, постављали лежаљке. Са њим се нешто дешавало; жмурио је, враћала му се слика сна из детињства: види себе како плови на црвеном облаку. Ана се одмакла журно, оборила сањиве очи. Очаравала га је загонетном, невиђеном лепотом, мамила га да учини нешто због чега ће се кајати.